

39. egyén. Fellépése tiszteletadó **1.**, közvetlen, **2. 5. 6. 3. 44.** derűt **1.** sugárzó. Akaraterének ingadozásaival **15. 20.** szemben körülbástyázza magát, **34. 45. 47.** környezete megszervezésével, **36.** önmagával szemben is megnyilatkozó **35.** kisebb-mérvű farizeuskodásával, **3. 9. 29. 42. 10.**, megalkuvó, **22. 25. 46.** realista, **7. 12. 19. 25. 38.**, biztonságra törekvésével **7. 20. 34.** A hasznosságtól, **2. 4. 7. 14. 38.**, olcsó sikerektől **24. 27.** vezetett érzelmi életéből, hiányzik az idealizmus **18. 17. 19. 14.** és a szilárd hivatásérzet, **33. 25.**, de feloldódott társas, **11.** kedves hangulatossága **28.** határozott értéket jelent. Elég értelmes, főleg műszaki irányban, **48.**, de látóköre nem tág, **31. 41. 43.** Mesterségét szereti, szorgalommal és igen otthonosan mozog benne **21. 48.** Vezetői hajlam hiánya, **30. 12.** munkakörében nem jelent nagy hátrányt.

Igen jól használható az exploráció más karaterológiai vizsgálatok kiegészítésére is. Ilyenkor legcélszerűbb utolsó vizsgálatként végezni. Így megerősíthető vagy elvethető lesz az, ami más próbák alapján valószínű vagy kétes volt s felkutathatók mindazok a jellemvonások, amelyek a teljes személyiség leírásához szükségesek, de az előző vizsgálatokon nem kerültek napfényre.

Dr. Pentz Gáspár.

GYAKORLATI PEDAGÓGIA.

Magyar nyelv és irodalom

Tömörkény István: Csata a katonával.

I. osztály.

Óravázlat.

I. Számonkérés.

Az eredményhatározó.

II. Ráhangolás.

Tömörkény István, Szeged írója.

III. Célkitűzés.

A *Jegenyék alatt* című elbeszélés-gyűjteményből: *Csata a katonával.*

IV. Tárgyalás.

1. Az olvasmány bemutatása.
2. Rövid tartalmi megbeszélés.
3. Tartalmi elmélyedés:

a) Becstelen ember-e János gazda?

b) Buta ember-e János gazda?

4. Az olvasmány előadásmódja.

V. Összefoglalás.

Házi írásbeli feladat: *Amikor lelkiismeretfurdalás gyötört.*

Tanítás.

I. Számonkérés.

Mit tanultunk mára, K? (Az eredményhatározót.) Mi az eredményhatározó? (Az eredményhatározó azt mondja meg, mivé lesz valaki vagy valami. Kérdése: *mivé?* Ragja a *-vá, -vé*. A *-vá, -vé* rag *v*-je mássalhangzóval végződő szavakban hasonul; pl. *asztalvá* helyett *asztallá*, *szekrényvé* helyett *szekrénnyé*.) Még egyszer mondd el, G! (—) Te is, S! (—)

Hadd lássam írásbeli munkáitokat! [A füzetek megtekintése.] Olvasd el az első kérdést, H! (Mivé fagy a víz? *A víz jéggé fagy*. Mivé? *Jéggé; jégvé* helyett *jéggé*.) A második kérdést olvassa B! (Mivé fejlődik az elvetett mag? *Az elvetett mag növénnyé fejlődik*. Mivé? *Növénnyé; növényvé* helyett *növénnyé*.) Tovább T! (Mivé őrlik a gabonát? *A gabonát lisztté őrlik*. Mivé? *Lisztté; lisztvé* helyett *lisztté*.) Folytasd, R! (Mivé sütik a lisztet? A lisztet *kenyérré és kalácsá sütik*. Mivé? *Kenyérré és kalácsá; kenyérvé* helyett *kenyérré, kalácsvá* helyett *kalácsá*.) Hallgassuk meg F-t! (Mivé alakítja át a szabó a posztót? *A szabó kabáttá, mellénnyé és nadrággá alakítja át a posztót*. Mivé? *Kabáttá, mellénnyé, nadrággá; kabáttvá* helyett *kabáttá, mellényvé* helyett *mellénnyé, nadrágvá* helyett *nadrággá*.) Hogyan írtad a többtagú eredményhatározót? (Vesszővel választottam el, de az és elé nem tettem vesszőt.) Az utolsó kérdésről beszámol L! (Mivé dolgozhatjuk fel a tejet? *A tejet túróvá, vajjá, sajtá dolgozhatjuk fel*. Mivé? *Túróvá, vajjá, sajtá; vajvá* helyett *vajjá, sajtá* helyett *sajttá*.)

Gyakoroljuk az eredményhatározó írását! [A tanár a táblán, a tanulók a füzetben dolgoznak. Az írás megokolása a házi feladat számonkéréséhez hasonló módon történik.] *A szén hamuvá, korommá, füstté és gázzá ég el. A vasat sokféle szerzőmá, eszközzé, tárggyá dolgozzák fel. A homokot és a meszet habarccsá kavarják. Az agyagot edénnyé formálják.*

Mit kell tudnunk az eredményhatározóról, B.? (Az eredményhatározó azt mondja meg, mivé lesz valaki vagy valami...) Még egyszer, H! (—) Erről a fontos helyesírási esetről még sokszor lesz szó.

II. Ráhangolás.

Mutatok egy arcképet: Tömörkény Istvánt ábrázolja. Tömörkény István Szeged nagy írója, városunk büszkesége. Mi

emlékeztet bennünket Tömörkény Istvánra? [A jelentkező tanulók felelnek.] G.! (Szobra van a Múzeum előtt...) K.! (A Belvárosban van a Tömörkény-utca...) H.! (Lakóháza emléktáblával van megjelölve...) S.! (A belvárosi temetőben van a sírja...) Tömörkény István a szegedi múzeum igazgatója volt. A szegedi tanyák közt ásatásokat végzett, régi sírokat tárt föl, hogy a múzeum számára értékes régiségeket gyűjtsön. Munkája közben nemcsak megismerte, hanem őszintén meg is szerette, s a szívébe zárta a derék tanyai népet. Több könyvet írt az ő kedves tanyai magyarjairól. Minden könyve apró-cseprő történetekből áll. Ezekben a szegedi tanyai nép élete elevenedik meg. Itt van a legismertebb könyve; címe: *Jegyenék alatt*. Ismételjük meg! (Jegyenék alatt.)

III. Célkitűzés.

A *Jegyenék alatt* című tanyai történetekből a mi könyvünk is közöl egy rendkívül érdekesítő olvasmányt; címe: *Csata a katonával*. Nyissuk ki könyvünket a ... lapon!

IV. Tárgyalás.

1. Az olvasmány bemutatása.

Csata a katonával.

János a tanyáról többféle alapon jött be ezúttal a városba. Elsősorban a piaci árak érdekelték s azon fölül néhány apró tárgyat is kellett venni. Ugyanis kell egy karika a malac orrára, egy karika az ingaóra láncára, végül pedig adót is kellene fizetni.

János ez utóbbi mesterséget végzi el először s megszaporodva jön ki az adóhivatalból. János odakint azt határozta, hogy tíz forintot fog fizetni, de csak ötöt fizetett s így pénzben szaporodott. Ez mindig vidám állapot. Most már lehet karikát keresni. Talált is kettőt, nagyon szépét. Egyik jó volt az órára, a másikat pedig nagyolta küssé a malac orrára, de hát üsse kő, majd hozzánövekszik. Ezzel most már készen van s lehetne is menni kifelé, amidőn eszébe ötlük, hogy vesz egy olcsó jegyzőkönyvet a fiúnak. Inkább abba irkáljon, mint a ház falára.

Ez természetes. János valami játékkészletbe megy, végignézi a kirkakat, s néhány fillérért vesz egy kis noteszt. Szép azért az nagyon, olyan aranyos a háta, akár a biblia.

— No majd möglátom, mit ír bele a gyerekek, — szól biztató mosollyal János a boltoshoz. — Maga lösz a felelős azért, amit a gyerekek ebbe a könyvbe szerkeszt.

Így elválnak.

Amint azonban János az aprópénzt tartalmazó tárcát a belső zsebbe akarná tenni, a tárcsa leesik a földre, mert nem olyan könnyű a subában való mozgás, mint ahogy azt az ember gondolná.

János lehajol érte s amikor fölvenné, egy kis színes alakon akad meg a szeme. Ez egy játékkatona, amely fakarjával szalutál, s kabátja kékre, lábai vörösre vannak festve. A szerencsétlen kis katona feküdt a földön, mert csákójával odaszorult az árusítóasztal lábához, de még így fekve is következetesen tisztelgett. Természetesen János ahogy megpillantja, villámgyorsan az eszébe ötlük, hogy a kis könyv mellett ez a katonababa is igen jó lesz a gyerekeknek.

Hamar kikapja hát fekvő helyzetéből s hozzámarkolva a tárcához, mind a kettőt az ölébe fogja. Főlegyen esedik s az öklét bedugja a belső zsebbe. Ott kinyitja, a katona és a tárcza bentmaradnak, kezét pedig nyitott állapotban húzza vissza. No ez rendben van. Most már végleg elköszön a boltostól s az utcán kedvvel rázza bele magát a subába.

Most addig be nem nyúl a zsebbe, amíg a tanyára nem ér.

Nincs otthon senki, mivelhogy a gyerek iskolában van, az aszszony pedig odajár a szomszéd tanyára, ahol valami torban segítkezik.

Igy hát a lovakat kifogja s előkeresve az eresz alól a kulcsot, bemegy a házba. Jó meleg van bent. János topog egy kicsit a szobában s jár-keel. Majd pedig gondolkodik, vajjon utána menjen-e az asszonynak, vagy reátegye az orára a karikát.

E közben eszébe jut a notesz meg a katona. Gyertek elő. Zsebbe nyúl s kivieszi mindkettőt. Az asztalra teszi s az ablakhoz megy, kitekint a néma fájra, az útra, hogy jön-e a gyerek. No, nem jön még.

Visszafordul s ekkor ahogy tekintete az asztalra esik, megdöbbenve lép hátra.

A notesz fekszik az asztalon, de a katona, melyet mellé fektetett, nem fekszik, hanem áll és fölemelve tartja a kezét.

— Nini, — mondja János.

Odamegy hozzá s lefekteti.

De midőn elvonja kezét, újra fölugrik a katona, előbb hajlong jobbra-balra, mintha igen mérges lenne, azután megáll keményen, éppen neki szemközt fordulva és a kezét le nem eresztené a világért.

— No — szolt újra János és komolyan szemügyre veszi a kékvörös emberkét.

Fa ez, fa. Legalább annak mutatkozik. S miként van az, hogy mégis mozog?

Leteszi most már keményen az asztalra s meg is nyomja, hogy jól fekve maradjon. Úgy is van. Erős keze alatt megfekszik az asztalt a katona és semmi mozgása nem érzik.

Ámde, kezét hirtelen elvonva onnan, újra csak föl pattan, hajlong megint, előtte áll meg s két festett szemével rátekin.

— Üssön mög a part! — kiáltja János és mérgesen csapja le újra.

Ezúttal furfanggal él. Nem kapja föl hirtelen a kezét, hanem lassan fogja elhúzni. Meg is próbálja, de ime mi történik megint. Ahogy szelíd vigyázattal emeli föl az ujjait, akként kél utána lassan a katona, mígnem ismét teljesen egyenesen áll és karját Jánosra emeli.

— Engöm né fenyőgess, — mondja János s elmegy az asztaltól egészen a sarokig.

Onnan gyanúsan nézi. Csönd van kint, bent. Kissé alkonyodik s a puszttára leszáll a téli napáldozat ólmos fátyola. Semmi zaj sem hallható, a boglya-kemencében összeomlik néha a zsarátnok s koppan a tapasztott falon. A notesz az asztalon fekszik, János a kemencepadkára ül, a katona áll az asztalon s mereven nézi Jánost.

Meg sem mozdul.

4. János erős pillantásai egyre gyengébbek, végül lesüti szeméit a katona tekintete előtt.

— Én nem loptalak el, — védekezik halkán — feküdtél a földön. Akkor minek feküdtél... Mert le voltál szorulva. Köszönd, hogy fölemeltelek! Ez nem lopás. Más is elvitt vloná, hallod-e? Engöm ne verj mög szömmel, mert leütlek az asztalról. Leütlek!

Erőt gyűjt és fenyegetve közeledik hozzá. János már-már leüti, mikor új gondolata támad. Az asztalon a kancsó, körülötte vizes az új deszka. Hirtelen elkapja a katonát és fejével belenyomja a vízbe.

— Ne kutya! — hörgi s homlokán verejtékesöppek ütnek ki.

Mikor elveszi róla a kezét, fölkiált.

A katona nem kelt föl, ott maradt fekvé a vízben.

János vigadozva nézi.

— No most ott vagy... Most mozogj, kutyafült!

Mozog is. Ijedve veszi ezt észre a küzdő felek nagyobbika. A víz nem bírta teljesen leragasztani a zöld festékhez a kékfestéses katonát, egyszerre mozogni kezd s hopp! megint egyenesen áll már, de előbb előre-hátra hajladozik fölemelt karjával.

Hát ha ez nem célzatos fenyegetés, akkor egyáltalán nincs fenyegetés a világon.

János meghököl, derekát az ágyhoz üti s fölszisszen. Dühös lesz.

— Minek is hoztalak ide! — kiáltja. — Engöm ne bánts mög. Ne ronts mög! Összetörlek!

Előkapja a botot a sakorból s tisztos távolban maradva, le akarja azzal nyomni a katonát. Nem megy. Kitér a bot elől s minél jobban hozzá sújt, annál hevesebben fenyegetőzik.

János homlokán ismét ott van már a hideg veríték. Mit tegyen, mit tegyen?

Eh, egyszer hal meg az ember. Hirtelen elsiklik az asztal mellett, hogy az ablakhoz jusson. Ezt reszkető kézzel kinyitja. Akkor visszafordul bátran, nagy kezével megmarkolja a kis embert, hogy egészen elvesz az öklében.

— Gáspár... Menyhárt... Boldizsár... — mondja, s kilöki a katonát az ablakon.

Repül, repül egy darabon, azután a fagyos göröngyök közé bukik s hentereg ide-oda.

János utána néz.

— Huh! — csattan föl egyszer.

Már megint áll a katona egy hókupac tetején, hajlong, integet, emeli a kezét és erős szemrehányás van a tekintetében.

— Loptál, loptál, loptál...

János hallani véli a szavakat és szívét névtelen idejdség szorítja össze.

5. És rontások rontása, hogy épp most jön haza a gyerek az iskolából. Látszik az úton. Közeledik, ő meg kiáltani akar reá.

— Kerüld el, kerüld el!

De nem bír. Rémulten, elszibbadva látja az ablaknál, hogy a fiú észrevette a katonát, fölemeli s diadallal hozza befelé.

Már az ajtónál kiáltoz:

— Nézze kend apám, nézze...

Az apja felhördül s kezét tiltakozva tartja maga elé.

— Be ne hozd! Ide ne hozd! Most vívtam vele éppen...

A fiú nem érti. A kis ember szemei szeretettel nézik a még kisebb embert s kacagva kiált:

— Nézze kend, ólom van az aljában. Ha lefektetöm, fölugrik. Nézze kend mánn!

Jánosról lefoszlik most a zszibbadtság, rémullet és benső indulatái elesüdesülnek.

— Oh! — sóhajlja megkönnyebbülten, — ólom van benne. Azt hittem: lélök.

2. Rövid tartalmi megbeszélés.

Nem igen tapasztaltam még, hogy olvasásomat annyi jóízű mosollyal és ki-kitörő kacagással kísértétek volna, mint János gazda különös esetét a játékkatonával. Tudom, hogy mindenkinek volna most mondanivalója, azonban az idő rövidsége miatt minél kurtábban, de annál velősebben beszéljük meg ezt a ránk nézve mulattató, de János gazdára nézve verejtékes küzdelmet.

Hol történt eseményünk első része, H.? (A városban.) Hát a második rész? (A tanyán.)

Miért jött be János gazda a tanyára, S.? (Több okból... Legutóbb egy játékiizletbe tért be... Fiának noteszt vett... Pénztárcáját leejtette... Észrevétlenül a játékkatonát is fölvetette...) Mit csinált János gazda, mkior hazaért a tanyára, K.? (Nem volt otthon senki... A szobában kirakta a vásárolt holmit...) Mi idézte elő János gazda összeütközését a játék-

katonával, N.? (A lefektetett játékkatona talpraugrott és fenyegetődzött...) Mit képzelt János gazda a játékkatona szokatlan viselkedéséből, D.? (Azt hitte, hogy azt kiáltja felé: Loptál...) Lám, a játékkatona szemrehányó tekintete megzavarta János gazda lelki nyugalmát, rádöbrent bűnös cselekedetére, lelkiismeretfurdalása támadt, s lelki gyötrelmében súlyos harcba bonyolódott a játékkatonával. Mivel próbálta magát eleinte megnyugtatni, D.? (Azt mondta, hogy a játékkatona bizonyára fából van... Hosszú ideig erősen az asztalra nyomta... Megint lenyomta, de szinte észrevétlenül vette le róla a kezét...) A játékkatona érthetetlen viselkedése rendkívül kellemetlen helyzetekbe sodorta János gazdát. Említsünk ilyeneket! B.! (János gazda ijedtségében a sarokig hátrált... A katona azt mondta: Loptál...) E.! (A játékkatonát a vízbe nyomta...) T.! (Leült a padkára, úgy beszélt a játékkatonához: Én nem loptalak el...) T.! (Messziről botta! próbált vele elbánni...) S.! (Verejtékezett, s azt kiabálta: Ne ronts meg!...) Z.! (Egy erős elhatározással reszketve megmarkolta a játékkatonát... Kidobta az ablakon... A hókupacról is azt kiáltotta: Loptál...) Mi okozta János gazda legnagyobb ijedelmét, H.? (Éppen a fia jött haza az iskolából... Fölvette a játékkatonát... Megmagyarázta édesapjának, hogy ólom van benne...) Hogyan fejezte ki János gazda megkönnyebbülését és röstelkedését, G.? (Azt hittem: lélök.)

3. Tartalmi elmélyedés.

Hogy ezt az érdekesítő történetet érdeme szerint megérthessük, és János gazda lelkébe igazán bepillantassunk, elmélkedjünk két kérdésről.

a) Tolvaj volt-e János gazda? (Az osztály: Tolvaj.) Miért, K.? (Mert ellopta a játékkatonát.) Előre megfontolt szándékkal, vagy pillanatnyi megfélelkezésében lopta-e el a játékkatonát, N.? (Pillanatnyi megfélelkezésében.) Miből gondold ezt? (Amíg lehajolt a pénztárcájáért, nem volt ideje meggondolni, hogy mit csinál.) Hogyan bünhődött pillanatnyi meggondolatlanságáért, L.? (Lelkiismeretfurdalása volt, azt képzelte, hogy a játékkatona fenyegeti... Sokáig viaskodott vele...) A játékkatonával viaskodott-e, vagy inkább a saját lelkiismeretével? (A saját lelkiismeretével.) Tehát becsületes embernek tartjuk-e János gazdát, L.? (Becsületesnek.) Úgy bizony. Ha nem lett volna lelke mérvéig becsületes, nem sodródott volna lelkiismeretfurdalása miatt a kétségbeesésbe.

b) Hogy lehet az, hogy a kis fiú tudta, miért áll talpra a játékkatona, az apját pedig súlyos tévedésbe ejtette? Gondoljunk csak arra, hogy Tömörkény régen, ötven évvel ezelőtt

írta ezt a történetet, s még régebben volt, amikor János gazda iskolába járt, ha ugyan járhatott rendszeresen, mert akkoriban a nagy alföldi tanyavilágban még nem volt annyi iskola, hogy minden gyermek könnyen hozzáférhetett volna. Aki több kilométer távolságra lakott az iskolától, annak számára télvíz idején elérhetetlen volt. A kis fiú bizonyára az iskolában ismerkedett meg a játékkatonával: vagy tanulta, hogyan van megszerkesztve, vagy tanulóársai közül vitt valaki az iskolába, az apja pedig még nem találkozott ilyesmivel. *Megtörtént-e már, hogy valami játékszer, eszközt, gépet vagy más egyebet jobban ismertél, mint édesapád?* (Az osztály: *Megtörtént már.*) Tehát butának, műveletlennek tekinthetjük-e János gazdát? (Az osztály: *Nem.*)

Az írónak nem a tanyai földműves kigúnyolása a célja, hanem becsületességének a kidomborodása: János gazda pillanatnyi tévedéséért súlyos gyötrelmet szenvedett.

4. Az olvasmány előadásmódja.

Befejezésül feleljünk meg arra a kérdésre, hogy mi teszi [János gazda verejtékes küzdelmét annyira elevenné? B.! (A párbeszéd.) Valóban párbeszéd folyik itt? (Nem. János gazda magában beszél, a játékkatona nem válaszol...) Amikor az ember magában beszél, akkor különös gondolatok foglalkoztatják, vagy heves érzelmek és indulatok tombolnak benne. A *magánbeszéd* tehát nyomatékosan érezteti János gazda súlyos lelki vergődését.

V. Összefoglalás.

Miben gyönyörködtünk most, K.? (—) [Tábla, füzet.] Ki a főszereplője, G.? (—) Hány részből áll olvasmányunk, R.? (—) [Tábla, füzet.] Milyen embernek ismertük meg János gazdát, S.? (—) Miért alkalmaz az író *magánbeszédet*, F.? (—) Mit kell tudnunk Tömörkény Istvánról, H.? (—)

Házi írásbeli feladatunk címe: *Amikor lelkiismeretfurdalás gyötört.*

A tábla és a füzet képe:

Tömörkény István: Csata a katonával.

I. János gazda pillanatnyi meggondolatlanságában egy játékkatonát lopott.

II. Lelkiismeretfurdalása miatt súlyos gyötrelmet szenvedett.

Szántó Lőrinc.